

samtidigt som hans i grunden riktiga varningar för den täta gemenskapens risker tas på allvar.

Mats Aldén
TD, Lund

Jacques Ehrenfreund & Pierre Gisel (red.), *Religieux, société civile, politique* (Lausanne: Éditions Antipodes, 2012) 329 sid.

Boken om det religiösa, civilt samhälle och politik är resultatet av ett kollokvium i Lausanne i maj 2011. Den är tematiskt indelad i fyra huvudavdelningar som var och en innehåller en kort inledning samt två till fem bidrag av varierande längd, det kortaste på tio sidor och det längsta om trettiofem sidor. Redaktörerna Jacques Ehrenfreund och Pierre Gisel presenterar tematiken och sätter både den och boken i ett sammanhang i ett öppningskapitel. Det finns däremot inga sammanfattande slutsatser utan boken avslutas med presentationer av de sammanlagt femton artikelförfattarna.

Den första avdelningen handlar om religion och konflikt i Europa, i första hand ur ett historiskt perspektiv. Olivier Christin, historiker verksam i Neuchâtel och i Paris, visar på komplexiteten i schemat "en härskare, en religion", utifrån en studie av samhälle, samvete och bekännelse i det fransktalande Schweiz under 1500-talet. Historikern och antropologen Christian Grosse från Lausanne skriver om tolerans och samexistens under den moderna tiden, med tonvikt på 1600-talet.

Avdelning två kretsar kring förhållanden i Frankrike och hur det politiska haft företräde framför det religiösa under tiden från revolutionen och framåt. Philippe Portier som är verksam vid *École Pratique des Hautes Études* i Paris tar upp förhållandet mellan statens neutralitet och samvetsfriheten genom att studera skola och religion i det av *laïcité* präglade Frankrike. Inte minst visar Portier på hur detta förhållande förändrats under historiens lopp. Historikern Rita Hermon-Belot från Paris diskuterar den speciella situationen, framför allt under 1800-talet, med "erkänd trosutövning" (*cultes reconnus*) i Frankrike. Patrick Weil, socialhistoriker i Paris, analyserar två fall av omdebatterad lagstiftning i Frankrike. Det första fallet rör förbudet mot utpräglade religiösa symboler i offentliga skolor (2004). Det andra fallet rör förbudet mot att bära burka på offentlig plats (2011). I artikeln hävdar Weil att de två lagarna är olika, av olika ursprung och att de delvis står i ett motsatsförhållande till varandra.

Bokens tredje avdelning behandlar frågor om politiska processer i förhållande till det religiösa i samtiden utanför Europa. Farhad Khosrokhavar som är verksam vid *L'École des hautes études en sciences sociales*, Paris, skriver om den så kallade arabiska vä-

ren. I sin text pekar Khosrokhavar bland annat på hur nya former av religiositet växer fram i Mellanöstern. Monika Salzbrunn är professor i migrationsforskning i Lausanne. Hon avhandlar i sin artikel frågan om det religiösa och det politiska i fransktalande muslimska Afrika, med nedslag i Senegal och Elfenbenskusten, och frågan om instrumentalisering av religiösa identiteter i olika typer av konflikter. Judaistikern Jacques Ehrenfreund vid universitetet i Lausanne diskuterar det speciella sätt på vilket begreppen religion och nation framträder i den judiska traditionen. Han gör det utifrån analyser av en samtida israelisk debatt om uttrycket en "judisk och demokratisk stat" i självständighetsdeklarationen från 1948. Raphaël Rousselau, historiker och antropolog i Lausanne, tar upp urbefolkningars religioner. Han pekar bland annat på sambandet mellan hävdandet av religiös identitet och sociopolitiska och ekonomiska förhållanden. Christian Indermuhle, assistent vid ett forskningsprogram i Lausanne, behandlar antropologen Ruth Benedicts bok *Patterns of Culture*. Utifrån denna text diskuterar Indermuhle svårigheten att som antropolog frigöra sig från egna vanor och tankar samtidigt som det finns en nödvändighet att etablera distans.

Den sista huvudavdelningen tar upp debatten om det religiösa i senmoderniteten och om civilsamhället och det politiska. Islamologen Reinhard Schulze från Bern skriver om islam, religion och förhållandet till det sekulära. Han argumenterar för att en definition av samhället som sekulärt och av religion som kultur skapar öppningar för samlevnad. De i Lausanne verkamma sociologerna Philippe Gonzales och Joan Stavo-Debauge skriver om hur evangelikal kristna i USA har blivit politiserade genom lanseringen av idéen om ett så kallat kulturellt mandat, det vill säga idéen att kristna har mandat att härska över jorden. Tristan Storme, forskare i politisk teori vid *l'Université libre de Bruxelles* analyserar hur Carl Schmitts *Politische Theologie* fått nytt liv hos vänsterradikaler som Giorgio Agamben och Daniel Bensaïd. Ett tema är hur det religiösa som ett tag varit undanträngt nu kommer tillbaka i motståndet mot politiska teorier om liberal globalisering. Tidigare professorn i systematisk teologi, numera i teologihistoria i Lausanne, Pierre Gisel, arbetar i sin artikel med frågan vad återkomsten av det religiösa motivet står för.

FD Patrik Fridlund
Lund

Jonas Jonson, *Gustaf Aulén – biskop och motståndsmän* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2011) 438 sid.

Gustaf Aulén (1879–1977) är en av det svenska 1900-talets mest framträdande teologer. Hans innehållsrika och mångfasetterade liv, särskilt hans yrkesliv, pre-

senteras i biskop emeritus Jonas Jonsons bok *Gustaf Aulén – biskop och motståndsmän*.

Aulén var prästsonen från Småland som i en för den akademiska teologin och Svenska kyrkan omtumlande tid gjorde en lysande akademisk och kyrklig karriär. 1907 disputerade han för docentur och blev Nathan Söderbloms docent. Ungefär samtidigt prästvigdes han och det var också vid denna tid som han gifte sig med norskan Kristine (Titti) Bjørnstad.

1914 utsågs Aulén till professor i systematisk teologi i Lund. Som professor kom han att skriva sina kanske mest uppmärksammade böcker, *Den allmänneliga kristna tron* (1923) och *Den kristna försoningstanken/Christus Victor* (1930/1931). Aulén var mycket produktiv livet igenom och hans bibliografi upptar mer än 800 poster. Som en av de ledande företrädarna för den s.k. lundateologin låg Auléns fokus, i alla fall initialt, på de kristologiska frågorna och det som han uppfattade som den ursprungliga och äkta kristna tron. Det var också under åren som akademisk lärare som hans ekumeniska intresse väcktes.

1933 utsågs Aulén till biskop i Strängnäs stift. Han tillträdde samtidigt som det europeiska samhällsklimatet hårdnade till följd av nazisternas maktövertagande. I eftervärldens ögon har Auléns hållning gentemot nazismen framstått som rakryggad och omdömesgill, men detta var en ståndpunkt som växte fram med tiden. Det var faktiskt först mot slutet av 1930-talet som Aulén tog ställning mot fascismen, och då utifrån idén om den skapelsegivna rätten. I samband med ockupationen av Norge 1940 vässade han argumenten och han ställde sig odelat på de norska prästernas sida i den s.k. kyrkokampen. Jonson visar förtjänstfullt att Aulén hade en närmast a-politisk hållning och att han därmed, eftersom han endast argumenterade principiellt teologiskt, inte utsatte sig för några direkta risker.

Synpunkten att hans teologi var samhällsligt och politiskt frånvänd var en beskyllning som Aulén fick försvara sig mot under 1940- och 1950-talen. Hans kritiker menade också att han i sina teologiska arbeten tappade bort den enskilda människan och hennes kristna tro. Det är i det sammanhanget intressant att Jonson visar att Aulén med tiden, och särskilt efter sin pensionering, kom att ge uttryck för en något friare trostolkning.

Under Auléns tid som biskop stod Svenska kyrkan inför en rad utmaningar. Kyrkans plats i samhället och i enskilda människors liv var inte längre självklar. Biskoparna oroades av vad man uppfattade som samhällets avkristning. Aulén tycks ha delat den utbredda övertygelsen om att 1940-talet var en tid av sedligt förfall och att den kristna trons ställning hängde intimt samman med sexualmoralen. Så kom det sig – och detta är en av flera kyrkohistoriskt viktiga iakttagelser som Jonson gör – att biskopskollegiets majoritet under brinnande världskrig såg ”uppluckringen av sexualmoralen som det stora hotet mot det svenska samhället” (s. 214).

Det vore dock orättvist att inskränka en redogörelse av Auléns episkopat till en berättelse om kritik av orättfärdiga krig och diskussionen om sexualmoral. Som biskop kom han nämligen att få ett avgörande och bestående inflytande på den liturgiska och musikaliska förnyelsen av gudstjänstlivet, något som Jonson också diskuterar utförligt och initierat.

Att skriva en biografi kräver flera ställningstaganden. Genren har möjligheter men också problem och begränsningar. Det hade utifrån det perspektivet varit värdefullt om Jonson relaterat till den pågående vetenskapliga diskussionen om den historiska biografien och dess värde. Genren är nämligen bred och angreppssättet påverkar resultatet. Därtill har vi förhållandet mellan den biograferade och den omgivande kontexten, där tanken om individen som en prisma genom vilket man kan skåda hans eller hennes samtid har varit framträdande i diskussionerna. I detta sammanhang har det inte sällan framförts att ett människoliv i sig inte kan bidra till att förklara historisk förändring. I det sammanhanget ger Jonsons Aulénbiografi en viktig fingervisning om att aktör och struktur visst samverkar och att det ena perspektivet inte får överges till förmån för det andra.

Den som skriver en biografi behöver alltså välja vilken livsberättelse han eller hon vill skriva. En sådan alternativ berättelse är i detta fall den om Aulén som privatperson. Jonson har säkert fog för att Aulén sällan var privat och att han använde sakligheten som ett sätt att skyla över sina känslor. Det minskar emellertid inte intrycket av att Aulén, precis som Jonson antyder i sitt postludium, var ganska självupptagen. En av dem som verkar ha drabbats av denna självupptagenhet var hans hustru Titti. Man kan t.ex. tänka sig att Tittis sjukdom i alla fall delvis hängde samma med hennes mans stora arbetsbörda och det faktum att han inte tog sig tid att tillsammans med henne bearbeta de oerhörda förluster som familjen drabbades av. Man kan också tänka sig att Berit Spongs roman *Sjövinkel* inte bara ska betraktas som en plågsam ”affär” för Aulén under slutet av hans episkopat, utan att den också var en adekvat iakttagelse av en kyrklig och borgerlig miljö där vissa mäns överordning bidrog till att människor, framför allt kvinnor, för illa. Detta inte sagt för att svärta ner en stor teolog utan för att visa på det faktum en människas liv har många dimensioner.

På det hela taget ska detta dock ses som randmärkning. Jonas Jonson har nämligen skrivit en mycket fin, lättillgänglig och läsvärd bok om en av 1900-talets största svenska teologer. Jonsons bok ger emellertid inte bara en initierad bild av Gustaf Aulén utan bidrar också till en ökad förståelse av 1900-talets svenska kyrkohistoria.

Alexander Maurits
TD, Lund